

Gordana Zindović-Vukadinović

Doktor pedagoških nauka i vanredni profesor Univerziteta u Beogradu. Stručnjak za problematiku obrazovanja nastavnika i vaspitnog i obrazovnog uticaja medija. Član Obrazovnog Foruma

<mailto:zindo@EUnet.yu>

NOVI SMISAO PISMENOSTI

vir: Perspektive obrazovanja - decembar 2000

Škola i savremeni mediji: Kako mediji oblikuju sociokulturno okruženje menjajući uslove za odrastanje, formiranje ličnosti i saznavanje? Kako deca danas uče? Kako se pripremaju da žive, uče i rade u dobu elektronskih medija? Šta elektronske tehnologije i masovne komunikacije zahtevaju od čoveka? Kako ovladati tehnološkim sredstvima, postati tehnološki pismen, spretan u komunikaciji i efikasan u radu? Odnos škole i medija se mora tražiti u odgovorima na ova pitanja.

Savremeni kulturni prostor je ispunjen brojnim i raznovrsno uobličanim informacijama, istovremeno upućenim različitim društvenim slojevima i uzrastima, ljudima različitog obrazovanja i kulturnog nasleđa. Štampa, televizija i globalne kompjuterske mreže stvaraju i emituju slike tipiziranih vrednosti, nude pojednostavljenu sliku o životu, poručuju šta je dobro a šta pogrešno. Stereotipi, prilagođeni usrednjenom "modelu ko-risnika", dominiraju u takvoj jednosmernoj komunikaciji. Kultura se sve brže menja, oblikuje se medijski i univerzalno, nijedna nije više autentična.

U takvom okruženju granica između stvarne (nepo-sredne) i konstruisane (virtuel-ne) stvarnosti nije pouzdana, a dete koje odrasta zagledano satima u neki ekran nije sigurno u koju od te dve stvarnosti više veruje. Problem je utoliko složeniji što se obe, tj. konstruisana i neposredna stvarnost, virtuelno i stvarno, saznaju istim čulima i pokreću iste ili srodne kognitivne i emocionalne procese. Širom sveta deca provode u proseku tri sata dnevno ispred ekrana. Jugoslovenski prosek je isti. To je 50% više vremena nego što ga provedu u bilo kojoj vanškolskoj aktivnosti, uključujući domaće zadatke, provodeći vreme sa porodicom, sa drugovima, ili čitajući. Televizija dominira životom dece kako u urbanim tako i seoskim sredinama, širom sveta, pa nije čudo što je postala snažan faktor socijalizacije. Agresivni medijski heroji su svetske ikone. Većina dece u svetu zna ko je Terminator, obožava ga i većina njih želi da liči na njega. Mladima su potrebni heroji koji služe kao uzori i oni koriste medijske heroje kao modele koji im pomažu da se suoče sa teškim situacijama.

Istraživanja pokazuju da su elektronski mediji ugrozili vaspitnu ulogu porodice i škole. Razlozi su, dobrim delom, socijalne prirode. Društvene institucije i ekonomski uslovi diktiraju porodični život, a način porodičnog života utiče na način kako deca koriste medije. S druge strane, u vremenu krize škola je više okrenuta sticanju znanja nego vaspitanju, dobar deo vaspitnog uticaja se prepušta medijima, odnosno neplaniranom kuri-kulumu u paralelnoj školi. Ta situacija je tipična i za jugoslovensko društvo u poslednjoj deceniji. Stavovi koje su mladi formirali u odnosu na druge nacije i sistem vrednosti koji afirmišu jasno pokazuju da su medijski oblikovani.

Studije uticaja statusa porodice na gledanost televizije su potvrdile da televiziju najviše gledaju deca iz socijalno depriviranih porodica. Oni ne mogu da se bave sportom, da putuju, da odlaze u pozorište. Gledano dugoročno, taj deo populacije je više podložan medijskim manipulacijama i njihovom uticaju na formiranje ličnosti. Uticaj je snažniji ukoliko zajednica, posebno neposredno okruženje, manifestuje ili podržava vrednosti i obrasce ponašanja koje i mediji propagiraju. Dugo i često gledanje televizije ili šetanje po Internetu nemaju, na žalost, imunološki efekat. Longitudinalna istraživanja govore da televizija kultiviše stavove i ponašanje tako što deluje malo po malo, na dugu stazu. Drugim rečima, njihovi efekti su dugoročni i iza-zivaju promene. Stavovi onih koji su od detinjstva često i dugo gledali televiziju i određene vrste programa mnogo su konvergentniji i čvršći u njihovim srednjim godinama nego kod drugih.

Takođe i agresija u medijima utiče na percepciju stvarnosti i ponašanje mladih. Pozitivno sankcionisano, agresivno rešavanje konfliktnih situacija koje demonstriraju filmski i televizijski junaci pretvara se u internalizovani scenario koji se priziva u pomoć u srodnoj konfliktnoj situaciji. Mladi predani gledaoci televizije, telemani, stvarnost često percipiraju kao ugrožavajuću i opravdano nasilnu.

Iako se znanju koje se stiče posredstvom elektronskih medija prigovara da je mozaično da mu nedostaje sistematičnost i homogenost i da nije trajno, učenje na taj način privlačno je za mlade i oni mu se rado okreću. Razlozi su: kondenzovan način saopštavanja, vizuelizacija informacija, dinamične forme, divergentne - nelinearne sekvence znanja, aktivna i interaktivna komunikacija sa informacijama i, što je vrlo važno, otklonjen strah od pedagoških sankcija tipičnih za tradicionalnu školu. Mladi jednostavno vole elektronske medije koji brzo zadovoljavaju njihovu radoznalost, informišu o različitim pitanjima,

smanjuju emo-cionalne tenzije, pružaju mogućnost da se razmene ideje (chat programi), provere ili učvrste neki stavovi, nešto sazna kroz zabavu. Naša škola je, na žalost, crno-beli film sa početka kinemato-grafije u odnosu na šareni i dinamični svet medija koji ispunja-vaju ceo kulturni prostor. Budući da su mediji postali moćan učesnik u procesu vas-pitanja i obrazovanja i da zajedno sa školom i porodicom čine takozvani trougao vaspitnog dejstva u čijem se centru nalazi dete, razumevanje njihovog uticaja je važno za svakog nastavnika. Medijski pismen nastavnik je prosto imperativ vremena, utoliko pre što se od škole očekuje da uspostavi vezi između sveta u kome deca žive i načina na koji o tom svetu saznaju.

Mogućnosti skladištenja neizmernog broja naučnih in-formacija i njihovog brzog pretraživanja i korišćenja omogućuju da se nastavni proces transformiše u proces aktivnog učenja koji se oslanja na medijske zbirke kao spoljašnje oslonce pamćenja s jedne, i specifične načine medijskog saopštavanja s druge strane. Deca, međutim, treba da nauče kako da čitaju medije i kako da koriste ponuđene programe. Da bi to mogla da čine, potrebno je, prvo, da autori programa, udžbenika i sami nastavnici shvate ko-liko ozbiljno savremene tehnologije komunikacija menjaju svet i koliko mogu promeniti i samu školu. Integracija medija ili novih komunikacionih tehnologija, svejedno kako ih zovemo, u školu ne znači nikako njihovo pretvaranje u nastavna sredstva kojima se povećava efikasnost tradicionalne nastave. Suština je u promeni stanja duha, tj. u stvaranju drugačijeg obrazovnog okruženja. Onako kako je pojava knjige promenila način mišljenja, saznavanja i saopštavanja, oblikovala sasvim novu kulturu, tako danas čine elektronski mediji. Oni omogućuju da nastavnik bitno smanji predavačku ulogu, da ponudi učenicima kompleksne zadatke i materijale za rešavanje, da motiviše za istraživačke projekte i kreativno rešavanje problema, da deci pomaže u otkrivanju zanim-ljive i alternativne načine učenja. Za razliku od tradicionalne, nastava uz pomoć elektronskih medija omogućuje da se zadaci više problemski orijentišu, kao i da učenik samostalno otkriva, zaključuje i konstruiše sliku sveta, čineći to ritmom koji odgovara njegovim sposobnostima ali i napredujući tempom boljim od prosečnog. Nema potrebe da učenik koji je već savladao osnove neke nauke ili bazični vokabular nekog jezika, ponovo, sa celom grupom i istom knjigom, prelazi isti put, iako se to u pedagogiji često opravdava utvrđivanjem gradiva. Zaboravlja se, međutim, da napredovanje i utvrđivanje savladanog idu zajedno ako se uče-niku ponude izvori koji od njega traže da bude aktivan. Nove generacije kompjuterskih programa, na primer, zahtevaju aktiv-nost učenika u smeru sadržaja koji se nudi, što znači da mora da koristi prethodno stečeno znanje. Učeniku se pruža mogućnost da radi samostalno ili u timu, da zadovolji interesovanja, formliše i saopštava ideje i projekte u različitim formama i jezicima.

Ništa manje važan aspekt je povezivanje sa svetom, upo-treba tehnologije komunikacija za stalno učenje i prilagođavanje promenama. Posebno su značajne promene u sferi nauke i rada koje odlikuju ovo tehnološko doba. Globalizacija informacija i tržišta rada, podsticanje veće mobilnosti stručnjaka nameću pot-rebu da se stalno uči. Onaj ko u narednom veku ne bude tehnološki/medijski pismen rizikuje da se nađe u položaju srednje-vekovnih kmetova kojima škole nisu bile dostupne. Paradok-slano, nove tehnologije i pismenosti, kao i znanje stranih jezika utiće bitno na ekonomsku i socijalnu diferencijaciju iako imaju globalno kao predznak. To je i znak za opasnost od zaostajanja tehnološki nepismenih i neopremljenih zemalja.

Obrazovanje na daljinu koje se nudi mladim generacijama posredstvom interneta, elektronske pošte, kompakt diskova, a uskoro verovatno uz pomoć jos usavršenijih sredstava interaktivne komunikacije donekle će ublažiti jaz koji se već javio između razvijenih i nerazvijenih ali će uloga dobrog školskog sistema biti i dalje nezamenljiva.

Funkcionalno pismen građanin je više od pismenog gra-đanina, od onog koji zna da čita, piše i računa. Veštine koje se tiču funkcionisanja u lokalnoj i široj zajednici, razumevanje prava i obaveza, upotreba onoga što se zove lokalna infrastruktura i učešće u javnom životu uključuju i čitanje medija. Medijska pismenost shvaćena kao funkcionalna pokriva široko polje ljudskog bitisanja -- počev od savladavanja elementarnog umeća prepoznavanja i tumačenja vizuelnih simbola, reklamnih poruka, preko umeća čitanja i popunjavanja dijagrama i obrazaca, do mnogo viših nivoa kao što su upotreba kompjutera za dobijanje informacija u javnim bibliotekama ili u biroima za zapošljavanje, pa razumevanje odnosa znaka i značenja, intencije i poruke, emocionalnog i kognitivnog odgovora na medijski saopšteno. Medijsko opismenjavanje, obrazovanje za medije ili medij-sko obrazovanje, različiti su nazivi za programe koji su u većini zapadnih zemalja postali deo školskog kurikulumu. Cilj im je da mladima pruže teorijska znanja o medijima masovne komunikacije, njihovim kulturnim, socijalnim i političkim implikacijama; da objasne moguće upotrebe i zloupotrebe; da ih ospo-sobe da čitaju i analiziraju poruke medija ali i da ih sami stvaraju. Informatička pismenost je samo jedan segment i jedna veština više ali se njome ne može pokriti razumevanje i upotreba širokog spektra poruka i izvora za učenje koje mediji nude.

Ljudi sposobni da uspešno komuniciraju koristeći razli-čite verbalne i neverbalne jezike imaju veću kontrolu nad sopstvenim životima, a često i nad životima drugih ljudi, nego oni koji to ne umeju.

Medijska nepismenost pojačava razlike koje postoje između privilegovanih i depriviranih socijalnih grupe.

Konvencija o pravu deteta, na primer, zahteva da se deci omoguće ista prava na informisanje kao i odraslim, zapravo da im se pruži mogućnost da pronalaze, primaju i saopštavaju poruke i ideje, da uče bez granica i koriste sva medijska sredstva i sve izvore komunikacija i informacija.

Pet ključnih tema treba da čine sadržaj medijskog opismenjavanja: razlika u načinima medijskog predstavljanja (informacija); interpretacija značenja kodova i poruka (manipulacija); kognitivni i emocionalni odgovor na poruku (iskustvo); izdvajanje, analize i uopštavanje podataka (znanje) i upotrebe različitih medij-skih formi za komunikaciju (saopštavanje). Medijsko opismenjavanje podrazumeva, dakle, više od slušanja predavanja i aktivnog učešća u nekoj raspravi o medijima. Ono podrazumeva delanje u pravom smislu te reči: analizu, raspravu, konstrukciju poruka i njihovo prenošenje.

Dobra nacionalna strategija obrazovanja bi morala da zahteva i medijsko opismenjavanje a u cilju poboljšanja kvaliteta života. Takva formulacija uključuje sve od prava čoveka da bude informisan i da informiše, da može da saopšti svoje ideje u različitim formama, do šanse da se bolje i adekvatno obrazuje koristeći upravo tehnološke prednosti masovnih medija on